

A FASISZTA JOG HÚSZ ESZTENDEJE

A fasizmus uralmát találóan jogi forradalomnak (rivoluzione giuridica) nevezik. A Marcia su Roma alkotmányos kormányalakítással végződött. A hatalom átvétele óta eltelt húsz esztendő pedig nevezetes jogalkotásokban példátlanul gazdag.

Mussolini első nagy jogi műve a kormányfő jogállásáról és hatásköréről szóló 1925. évi december 24-i 2263. sz. törvény volt, mely egyrészt a kormány tagjait a minisztertanács elnöke alá rendelte, másrészt a kormány parlamentáris felelősségét megszüntette. Más szavakkal a végrehajtó hatalmat a kormányfő kezében összpontosította és egyben a törvényhozó hatalomtól függetlenítette. A Capo del Governo alkotmányjogi fogalmának bevezetése nemcsak az olasz államélet fejlődését befolyásolta, hanem európaszerte követésre talált. Eredményes cselekvésre képes végrehajtó hatalom érdekében született meg ugyanezekben az időkben az 1926. évi január 31-i 100. sz. törvény, mely a kormány hatalmát törvényerejű rendeletek kibocsátásának jogával bővítette. E két törvény az olasz alkotmány és közigazgatás korszerű reformjának alapjait vetette meg.

Az alkotmányt és a közigazgatást egyaránt érintette az 1926. április 3-i 563. sz. törvény, mely a munkaadók és munkavállalók, valamint az szabadfoglalkozásúak nemzeti szellemmel telített szakszervezeteit az állam közjogi rendjébe iktatta be. A törvényesen elismert szindikátusok

ugyanis egyrészt az alkotmány szerveinek kialakításában, másrészt a közjóléti közigazgatás ellátásában messzemenő hatáskört kaptak. A kollektív munkaszerződéseken keresztül pedig a jogszabályalkotás hatalmában is részesültek. A törvény tapasztalatai alapján öntötték formába a Carta del Lavoro-t, mely azóta is az olasz gazdasági élet alkotmányának tekinthető. Alakilag nem törvényként jelent meg. A jövő társadalmi és gazdasági törvényhozásának utat mutató tartalma azonban már megjelenésekor az alaki törvények fölé emelte. Harminc kijelentését az 1941. január 30-i 14. sz. törvény az olasz jogrend alapelveivé nyilvánította. Ezzel a Carta formailag is elfoglalta helyét az állam alap-törvényei között. Az 1930. március 20-i 206. sz. törvény felállítja a korporációk nemzeti tanácsát, mely Mussolini szavai szerint a gazdasági életben a gondolkodó agyvelőt képviseli. Rendez és szabályoz. Szerepe ugyanaz, mint a hadseregben a vezérkaré. Az 1934. február 5-i 163. sz. törvénnyel megalakulnak a korporációk s ezzel a gazdasági élet reformja nagyban-egészben véget is ér. A korporációk a munkaadók és munkavállalók szerint elválasztott szindikátusok összefogó szervei. Az alkotmány és közigazgatás terén a szindikátusoknál is fontosabb szerepet játszanak. A fasiszta állam alapszervei közé tartoznak; a gazdasági közigazgatás úgyszólván teljesen kezükben van. Nemzetgazdaságirányító hatáskörük hatékony eszköze a korporatív norma, mely a jogforrások világában a szabályrendeletekkel sorozható egy rangba. Ezenkívül a munkabírósi eljárást megelőző békéltetés is a hatáskörükbe tartozik. A korporációk felállítása egyben a szindikális szervezet lényeges egyszerűsítésével és a szindikátusok számának csökkentésével járt. Az alkotmány reformját a fasiszta és korporációk kamaráját felállító 1939. január 19-i 126. sz. törvény tetőzte be. A fasizmus ebben a törvényben tökéletesen szakított a liberális parlament intézményével s helyébe a korporációk nemzeti tanácsából és a fasiszta párt nemzeti tanácsából álló funkcionális kamarát állította. A kamara a törvényhozás technikai szerve. A fasiszta felfogás szerint nem képviseli a nemzetet, hanem maga a szervezett nemzet. A szindikátusokból alakuló korporációkon és a vidéki és központi pártszervezeteken keresztül az egész politikailag és gazdaságilag szervezett nemzetet magában foglalja. A kamara felállításával a fasiszta korporatív állam elérte fejlődésének csúcspontját. A fasizmus nemcsak az olasz *alkotmányjogot* helyezte új alapokra, de az alkotmányfejlődés számára általában is új lehetőségeket nyújtott.

Az alkotmányreformmal egyidejűleg az 1939. évi január 5-i 10. sz. törvény a korporációk nemzeti tanácsát szervezte újjá, ami az olasz testületi szervezet további lényeges egyszerűsítését vonta maga után. Ezzel

az olasz gazdasági élet szindikális-korporatív rendszere (ordinamento sindacale corporativo) részleteiben is kialakult és kiforrott. Az egész állami életet behálózó szindikátusok és korporációk a fasiszta állam legjellemzőbb alkotásai. Érthető, hogy az olasz jogtudomány is példátlan érdeklődéssel fogott az új intézmények tudományos tárgyalásához. A latin jogász géniusz a szindikális-korporatív rendszer tudományos fejlesztése végett a közjognak egy egészen új ágát alakította ki, amelyet korporatív jognak (diritto corporativo) neveznek. A korporatív jog az irodalom általánosnak mondható véleménye szerint a közjognak az alkotmányjog, a közigazgatásjog, a büntetőjog és a perjog mellett kifejlődött új ága, mely 1928 óta kötelező főtantárgyként szerepel az egyetemek tanulmányi rendjében. A korporatív jog tudományos önállósítása kétségtelenül a fasiszta jogtudomány legeredetibb alkotása.

Az alkotmányfejlődéssel kezdettől fogva lépést tartott s — mint láttuk — sokszor párhuzamosan haladt a közigazgatás reformja. Az általános igazgatást azok az 1926. évi törvények helyezték új alapokra, amelyek egyfelől a választási rendszert az önkormányzatok életéből kikapcsolták, másfelől a tartományok és községek élére messzemenő hatáskörrel a prefektusokat, illetve a podesztákat állították. Ugyanezek a törvények a községek és tartományok testületi szerveit hivatási alapon szervezték újjá. Az 1934. évi március 3-i 383. sz. királyi rendelettel egységes szerkezetbe (testo unico) foglalt jogszabályok nemcsak az önkormányzat új felfogását eredményezték, de az olasz *közigazgatási jogot* is megújították.

Itáliát a fasiszta forradalom előtt is a modern büntetőjogtudomány szülőföldjének tekintették. Nagyhatású szellemi áramlatok nyomaiba lépett a fasiszta törvényhozó, amikor az 1925. évi december 24-i 2260. sz. törvényben a fasiszta büntetőjogszemléletet hirdető büntetőtörvénykönyv körvonalait leszögezte. A forradalom büntetőjogpolitikai következményeit megvalósító büntetőtörvénykönyvet (Codice penale) és a vele egyidőben tető alá hozott bűnvádi perrendtartást (Codice della procedura penale) az 1930. évi október 19-i 1348. sz. királyi rendelet léptette hatályba. Az új büntetőtörvénykönyv a fasiszta jog egyik legelismertebb alkotása. Egyrészt méltó folytatása az olasz büntetőjog évszázados vezetőszerepét biztosító szellemi hagyományoknak, másrészt nyílt és határozott állásfoglalás az új közösségvédelmi büntetőjog mellett. Univerzálisztikus szemlélete a XIX. évszázad liberális büntetőjogi felfogásának individualisztikus értékelésével élesen szemben áll. Nemcsak az eredeti eszmékben gazdag olasz *büntetőjogot* újította meg, hanem minden jövő büntetőjogi kodifikációra termékenyítő hatást gyakorolt.

Még a nagyszabású közjogi reformokat is megelőzően fogott a fasizmus a *magánjog* revíziójához. Az 1923. évi december 30-i 2814. sz. törvény általános felhatalmazást adott a kormánynak a polgári jog 1865. évi kódexeinek felülvizsgálatára. A felhatalmazás alapján összeállított királyi bizottság munkálatainak első gyümölcse a személy- és családi jog kódexe (Codice delle persone e della famiglia) volt, mely a fasiszta Codice Civile első köteteként 1939-ben jelent meg. Ezt követte ugyanebben az évben öröklési jog kódexe (Codice delle successioni), majd 1941-ben a tulajdonjog kódexe (Codice della proprietà), a kötelmi jog kódexe (Codice delle obbligazioni) és a munkajog kódexe (Codice del lavoro). A sorozatot az egyes könyvekben foglalt jogok érvényesítésével foglalkozó jogvédelmi kódex (Codice della tutela dei diritti) zárta le. A különböző időkben szerkesztett és közzétett könyvek összegegyeztetett és egységes szövegét (testo coordinato) az 1942. évi március 16-i 262. sz. királyi rendelet a fasizmus huszadik évében, Róma születésnapján hatályba is léptette. Az új kódex a polgári jog eddig ismert legteljesebb összefoglalása. A szűkebb értelemben vett magánjog hatalmas anyagán kívül az 1862. évi Codice del commercio anyagát is felöleli. A társadalmi osztályok szervezett együttműködését hirdető korporatív eszme ugyanis kizárta, hogy egy társadalmi osztály viszonyaira — jelen esetben a kereskedők jogviszonyaira — külön jogszabályok vonatkozzanak. A kereskedelmi viszonyok korszerű szabályai részben a kötelmi jog, részben pedig a munkajog keretében foglalnak helyet. Ezenkívül tartalmazzák a kódexek a munkajog, a csődjog és a végrehajtási jog szabályait is. Az új olasz polgári törvénykönyv a hatályos magánjog összegyűjtésénél és technikai revíziójánál sokkal többet nyújt. A római jog nemes hagyományait követi. Ugyanakkor a fasizmus nacionális szellemét tükrözi vissza és a XX. századi állam szociális céljait szolgálja. A köz és az egyén érdekeinek új megítélése révén a közjog és a magánjog viszonyán alaposan változtatott. Jelentőségében Justinianus és Napoleon törvénykönyveivel helyezhető párhuzamba.

Az anyagi jog kodifikációja az eljárás jog felülvizsgálata nélkül nem lehetett teljes. A korporatív állam szociális törvénykezési jogát az 1941. évi december 18-i 1368. sz. királyi rendelettel közzétett Codice della procedura civile tartalmazza, amelyben a polgári per jog valósággal újjászületett. Felfogásában a polgári per nem csupán a magánérdekek érvényesítésének eszköze, hanem elsősorban arra a célra szolgál, hogy a nemzet magasabbrendű érdekei a magánéletviszonyok körében is érvényesüljenek. A bíró szerepét a felek akaratának rovására ugyan növeli, de a rendelkezés elvével mégsem szakít. A felek továbbra is a per urai maradnak, bár a bíró kezébe adott eszközök meggátolják, hogy a per a felek

játékszerévé váljon. Az általános eljárás anyagán kívül a munkabírószági eljárást is szabályozza.

Mussolini kódexeihez tartozik a tengeri és légihajózási jog 1941. évi január 17-én megjelent törvénykönyve (Codice della navigazione) is. A hajózási jog kódexe a földközítengeri hajózás évezredes hagyományait visszatükröző *tengeri jogot* és a műszaki haladás legújabb kívánalmait kielégítő *légi jogot* foglalja magában.

Libia és Olasz Kelet-Afrika közjogi rendjéről szóló 1935. évi április 11-i 675. sz., illetve 1937. évi január 11-i 285. sz. törvények a bennszülött lakosság, faji sajátosságokból következő, külön jogállásának tiszteletben tartásával, valamint a szellemi és anyagi fejlődés előfeltételeinek megteremtésével egy korszerű *gyarmati jog* (diritto coloniale) alapjait vetették meg. Az 1939. évi január 9-i 70. sz. királyi rendelet-törvény az említett törvényekben lefektetett fasiszta gyarmatpolitika sikerét jelezte, amikor Libia szellemi és gazdasági életének európai színvonalra emelkedését azzal ismerte el, hogy négy tartományát az anyaország területéhez csatolta és bennszülött lakosságának az olasz polgárjogot megadta.

A fasiszmus közjogi reformja a végrehajtó hatalom vezetőszerepét az államélet egész területén biztosította, a gazdasági életet közügyé nyilvánította, irányítását átvette és a nemzet tagjait az államéletbe cselekvőleg bekapcsolta. Azokat a reformokat hajtotta végre, amelyek nélkül a XX. században az állam eredményesen cselekedni képtelen. A fasiszmus magánjogi reformja a közösségi eszmét a magánéletviszonyok egész területén diadalra juttatta. A társadalmi igazságot érvényesítette, amely felé feltartóztathatatlanul haladunk. A fasiszta forradalom húszéves fejlődése tehát arról győz meg, hogy a fasiszta jog nem valamely politikai áramlat önző céljait szolgálja, hanem évszázadunk gyökeresen megváltozott életviszonyainak szükségleteit elégíti ki. A fasiszta jogalkotás terén elért eredmények a tények erejével támasztották alá Mussolini 1930. október 27-i beszédének azokat az emlékeztető megállapításait, amelyek szerint «előre lehet sejteni egy olyan Európát, mely intézményeihez a fasiszmus tanából és gondolatából meríti a sugallatot. Azaz olyan Európát, mely fasiszta értelemben oldja meg a modern állam problémáit, a XX. század államáét, mely jóval különbözik azoktól az államoktól, amelyek 1789. előtt léteztek, vagy azután alakultak».

A fasiszmus jellegzetesen alkotó forradalom. Világraszóló eredményeit a Marcia su Roma huszadik évfordulóján európaszerte elismerték. Ennek az elismerésnek oroszlánrésze a fasiszta jogalkotást illeti, amely az olasz élet átalakításán túl Európa jogi újjárendezése felé is utat mutatott.

KARAY KÁLMÁN